
DOSSIER

Pensament polític de la Corona d'Aragó
a l'època dels Àustria

Presentació

Antoni Simon Tarrés

Universitat Autònoma de Barcelona
 Departament d'Història Moderna i Contemporània
 08193 Bellaterra (Barcelona). Spain

En els darrers lustres, les visions estructuralistes, tan predominants a les dècades dels anys seixanta i setanta, han perdut terreny davant l'empenta de les propostes que propugnen una «rehumanització» i una «rehistorització» de la Història. Evidentment, es tracta de trobar, en el problema de la causació històrica, un equilibri i una proporció més satisfactoris entre la part que correspon als agents (siguin governants o grans personatges en general, o siguin les «gents de baix»), i la part que correspon a les estructures econòmiques, polítiques, etc. Aquestes tendències han propiciat, entre altres coses, un renovat interès per la història de les idees, del pensament polític i de l'opinió pública, renovellant antics esquemes a partir, sobretot, de considerar les elaboracions ideològiques i intel·lectuals no com a espais històrics aïllats, sinó com a factors mobilitzadors de l'acció humana que cal examinar-los en relació dialèctica amb els condicionants que les van fer sortir de la ploma de llurs autors. Elaboracions ideològiques i intel·lectuals que, en definitiva, és necessari incardinar en les dinàmiques polítiques, econòmiques i culturals dels processos històrics.

Concretament, pel que fa al pensament polític hispànic de l'època dels Àustria, la clàssica dicotomia entre constitucionalisme catalanoaragonès i absolutisme castellà ha estat molt matisada i enriquida. Així, des dels anys vuitanta, un conjunt d'historiadors remarca l'existència d'un corrent constitucionalista lligat als canvis en el sistema fiscal que s'introdueixen a la Corona de Castella en els anys finals del regnat de Felip II; pensament constitucionalista castellà sorgit entre les oligarquies urbanes i que aniria connectat a un esperit de reforma i de regeneració d'una societat i d'una economia que havien entrat en una crisi greu. Això no seria incompatible, però, amb el fet que entre la classe governant castellana vinculada a l'administració central de la monarquia —especialment entre la *intelligenza* cortesana— s'afermessin uns ideals de tendències absolutistes i uniformitzadores que entroncarien amb els principis autoritaris del poder monàrquic ja desenvolupats a la Castella Trastàmara, però que ara es veurien renovats i enfortits per les influències modernes de Machiavelli, Lips i Bodin especialment.

Els principis políticoideològics del pactisme catalano-aragonès tampoc no van romandre estàtics durant l'època dels primers Àustria. Les formulacions legalistes dels juriconsults trobaren en el discurs històric nous elements per vigoritzar

els plantejaments contractualistes: el mite dels furs de Sobrarb i un nou relat sobre els orígens carolingis de Catalunya van permetre de bastir elaboracions ideològicopolítiques que donaren arguments i força política als moviments revolucionaris de 1591 i 1640. Tanmateix, a la Corona d'Aragó, el procés de construcció de l'estat modern hispànic, a més de generar adherències socials i xarxes clientelars, va alimentar també uns postulats ideològics realistes que, encara que siguin minoritaris, no es poden obviar.

Però cal no oblidar que aquestes actituds no responien a formulacions ideològiques completament contraposades o contràries; de fet, absolutisme i constitucionalisme eren dues branques d'un tronc comú —el del regiment de la *res* pública— que, a més, tenia moltes altres ramificacions i estroncansys. Per això, si bé podem distingir dues grans concepcions juridicopolítiques divergents, també hi trobem «terceres vies» i «accents». Així mateix, en aquestes estratègies i visions ideològicopolítiques, tampoc no hi manquen contradiccions i matisos derivats d'interessos personals, i difícilment se'ns apareixen com un cos de pensament perfectament arrodonit i coherent.

Altrament, cal distingir entre la influència teòrica o intel·lectual de l'obra d'aquests juristes, tractadistes polítics i pensadors socials i l'aplicació efectiva de les seves idees en la pràctica política de l'època. Així, de la mateixa manera que el poder teòric dels monarques a Castella, d'inspiració autoritària, va tenir limitacions a la pràctica política, a Catalunya la correlació de forces —a nivell politico-institucional, social i militar— entre les institucions defensores del règim constitucional català i la monarquia dels Àustria —amb les seves tendències absolutistes i centralitzadores— va crebar no poques vegades l'ordenament constitucional de naturalesa pactista.

Penso que no és agosarat d'afirmar que els estudis històrics en tots aquests terrenys s'han desenvolupat amb molta més empena a Castella que no pas a l'àmbit de la Corona d'Aragó. Això es pot constatar tot observant des de la quantitat de textos de l'època que modernament han estat editats, presentats i contextualitzats, fins al nombre de monografies i obres de conjunt disponibles sobre el pensament polític de l'època dels Àustria. El propòsit d'aquest dossier és, a més de presentar un aplec valuós de plantejaments, reflexions i resultats de recerca sobre el pensament polític de la Corona d'Aragó, cridar l'atenció sobre les enormes possibilitats i sobre la importància d'aquest camp d'investigació a penes fressat.

Per acomplir aquests objectius, MANUSCRITS ha demanat la col·laboració de sis reconeguts estudiosos: Joan Pau Rubiés, professor de la Universitat de Reading, planteja l'existència d'un «model plural» en el procés de la formació de l'estat modern, en què al costat de les opcions absolutista i parlamentària, cal considerar una «tercera via» fonamentada en la idea del «govern mixt», formulada, en el cas català, per autors com Francesc Gilabert. James Casey, professor de la Universitat d'East Anglia, rastreja el pensament polític valencià de l'època dels Àustria, i constata que les bases ideològiques de la política valenciana dels segles XVI i XVII tenien un caràcter escassament contestatari i que responien, sobretot, a les preocupacions dels «servidors de la monarquia», fet que no seria aliè a la inexistència d'una «revolta dels valencians» equiparable a les d'Aragó i Catalunya.

Jesús Gascón examina la fonamentació ideològica i jurídica del constitucionalisme aragonès de l'època dels Àustria, tot remarcant les interrelacions entre els conflictes polítics i les elaboracions ideològiques que antecedeixen i deriven de la crisi de 1591. Joan Lluís Palos, professor de la Universitat de Barcelona, aporta un conjunt de consideracions i reflexions encertades entorn del tractament que la historiografia més recent sobre la Revolució Catalana de 1640 ha donat sobre els factors de naturalesa ideològica. Oriol Junqueras, de la Universitat Autònoma de Barcelona, s'endinsa en les circumstàncies de la crisi monetària i manufacturera de la Catalunya de les primeres dècades del segle XVII, i assenyala com les mancances de la política econòmica de la Corona van alimentar un pensament proteccionista molt vinculat a la defensa de la nació política catalana. Finalment, Jesús Vilanueva, de la Universitat de Besançon, reconstrueix amb cura l'apassionant trajectòria humana i intel·lectual d'un dels juristes cabdals del segle XVII català: Felip Vinyes. A tots ells, la revista MANUSCRITS els agraeix la seva disposició a participar en aquest dossier.